

ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ...

ಬಾ ಅವರಿಗೆ ಅನಾರೋಗ್ಯವಾಗಿರುವ ವಿಚಾರ ತಿಳಿದಾಗ ಹರಿಲಾಲ ಪೂನಾಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಾನೆ. ತಾಯಿಯವರಿಗೆ ಆರೋಗ್ಯ ಸರಿಯಿಲ್ಲ, ಭೇಟಿಯಾಗಬೇಕು ಎಂದು ಜೈಲು ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಅನುಮತಿ ಕೇಳುತ್ತಾನೆ. ಹರಿಲಾಲ ಬಾ ಅವರನ್ನು ಸಂಧಿಸಿದಾಗ ಕ್ಷೀಣ ದನಿಯಲ್ಲಿ 'ಬಂದೆಯಾ ಹರಿ, ಬಾ' ಎಂದು ಕರೆದು 'ನೀನು ನನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ಚಿಂತಿಸಬೇಡ, ನಿನ್ನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯೂ ಸರಿಯಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ನನಗೆ ತಿಳಿದಿದೆ' ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಹರಿಲಾಲನಿಗೆ ಮಾತೇ ಹೊರಡುವುದಿಲ್ಲ. ಮರುದಿನ ಬಾ ಅವರ ಆರೋಗ್ಯದಲ್ಲಿ ಚೇತರಿಕೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಹರಿಲಾಲ ಮರಳಿ ಜೈಲಿಗೆ ತೆರಳುತ್ತಾನೆ. ಅದರ ಮಾರನೇ ದಿನ ಮತ್ತೆ ಬಾ ಅವರ ಆರೋಗ್ಯ ತೀರ ಹದಗೆಡುತ್ತದೆ. ಬಾ ಅವರ ತುಟಿಗಳು ಕಂಪಿಸಲಾರಂಭಿಸುತ್ತವೆ. ಹರಿಲಾಲ ಬಾ ಅವರನ್ನು ನೋಡುವಾಗ ಬಾ ದೇವರಲ್ಲಿ ಲೀನರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ.

ಕೇಶವಲಾಲರು ಕಂಪಿಸಿದರು. ಗುಂಪು ಎಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚಿತ್ತೆಂದರೆ, ಯಾರ ಮುಖದ ಮೇಲೂ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ನೆಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ. ಕ್ಷಣಕಾಲ ಹರಿಲಾಲನ ಮೇಲೆ ದೃಷ್ಟಿ ಬಿತ್ತು; ಮರುಕ್ಷಣವೇ ಅವನಲ್ಲೋ ಕಳೆದು ಹೋಗಿದ್ದ. ಮಗುದೊಮ್ಮೆ ಅವನು ಕಂಡು ಬಂದ... ಅವನು ಬಗಲಲ್ಲಿ ಗಂಟಿನಂಥ ವಸ್ತುವನ್ನು ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿದಿದ್ದ... ಕೊಳಕು ಮತ್ತು ಹರಿದ ಬಟ್ಟೆಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಅವನು, ಹರಕು ಚಪ್ಪಲಿಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದ... ಅವನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹೂಮಾಲೆಯಿತ್ತು... ಅವನು ಹರಿಲಾಲನೇ ಎಂದು ಕೇಶವಲಾಲರಿಗೆ ಮನದಟ್ಟಾಯಿತು.

'ದೇವದಾಸ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪಾ,' ಕೇಶವಲಾಲರು ಬಳಿಯ ನಿಂತಿದ್ದ ದೇವದಾಸ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪನ ಗಮನವನ್ನು ಸೆಳೆದರು, 'ನಾನೀಗ ತಾನೇ ಹರಿಲಾಲ್ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪನನ್ನು ನೋಡಿದೆ... ಅವರು ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ಅರಚುತ್ತಾ... ಬಾಪೂ ಅವರ ದರ್ಶನ ಮಾಡುತ್ತಾ... ಹೂವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿದ್ದನ್ನು ನೋಡಿದೆ... ನನ್ನ ಕಣ್ಣುಗಳು ಮೋಸಹೋಗಲಾರವು.'

ದೇವದಾಸ ಕೇಶವಲಾಲರು ಸಂಜೆ ಮಾಡಿದ ದಿಕ್ಕಿನಡೆಗೆ ಆಶ್ಚರ್ಯದಿಂದ ನೋಡಿದ. ಆ ಗುಂಪು ಈಗ ಚದುರಿತ್ತು. ಹರಿಲಾಲ ಈಗಲ್ಲೂ ಕಾಣ ಬರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ದೇವದಾಸನೆದುರು ಬಾ ಅವರ ಸಾವಿನ ಕ್ಷಣಗಳು ಹಸಿರಾದವು. ಹರಿಲಾಲ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಕುಡಿದು ಬಂದು, ಹೇಗೆ ವರ್ತಿಸಿದ್ದ, ಇದರಿಂದ ಬಾ ಅವರಿಗೆ ತಮ್ಮ ಅಂತಿಮ ಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ದುಃಖವಾಗಿತ್ತು ಎಂಬುದು ನೆನಪಾಯಿತು. ಅವನು ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಗುಂಪಿನಡೆಗೆ ನೋಡಿದ. ಬಾಪೂ ಅವರ ಶವವನ್ನು ಚಿತೆಯ ಮೇಲಿಡಲಾಗಿತ್ತು. ಮಂತ್ರೋಚ್ಚಾರಣೆ ಆರಂಭವಾಗಿತ್ತು. ಸೈನ್ಯದ ಹೆಲಿಕಾಪ್ಟರ್ ಆಗಸದಿಂದ ಪುಷ್ಪವೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿತ್ತು. ದೇಶವಿದೇಶದ ಗಣ್ಯರು ವೇದಿಕೆಯನ್ನು ಸುತ್ತುವರೆದು, ತಲೆತಗ್ಗಿಸಿ ನಿಂತಿದ್ದರು. ಇವರ ನಡುವೆ ಹರಿಲಾಲ ಕುಡಿದ ಅಮಲಿನಲ್ಲಿ ಬಂದರೆ...

'ಕೇಶು', ದೇವದಾಸ ಧೋತ್ರದ ಅಂಚಿನಿಂದ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಒರಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಮೆಲ್ಲನೆ ಕೇಶವಲಾಲರಿಗೆ ಹೇಳಿದ, 'ಭಯ್ಯಾ! ಅಣ್ಣ ಈ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಕುಡಿದು ಬಂದು ಇಲ್ಲಿ ನೆರೆದಿರುವ ಇಷ್ಟು

ಜನರ ನಡುವೆ ಅಸಂಬದ್ಧವಾಗಿ ವರ್ತಿಸಿದರೆ...'

ಕೇಶವಲಾಲರು ಮೌನ ವಹಿಸಿದರು.

ಎಲ್ಲರೂ ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಚಿತೆಯ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬಂದರು. ದೇವದಾಸ, ರಾಮದಾಸ ಮತ್ತು ಇನ್ನಿತರ ಆತ್ಮೀಯ ಜನ ಚಿತೆಯ ಅತಿ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ನಿಂತಿದ್ದರು. ಜವಾಹರಲಾಲ್ ನೆಹರೂ, ಸರ್ದಾರ್ ಪಟೇಲ್, ಡಾ.ರಾಜೇಂದ್ರ ಪ್ರಸಾದ್ ಹಾಗೂ ಇನ್ನಿತರ ಗಣಮಾನ್ಯರು ಸಹ ಚಿತೆಯ ಸುತ್ತಮುತ್ತ ನಿಂತಿದ್ದರು. ಕೇಶವಲಾಲರು ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಹೊರಳಿ ಹರಿಲಾಲನನ್ನು ಹುಡುಕಲು ಗುಂಪಿನಡೆಗೆ ನೋಡಿದರು. ಹರಿಲಾಲ ಎಲ್ಲೂ ಕಂಡು ಬರಲಿಲ್ಲ. ರಾಮದಾಸ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಚಿತೆಗೆ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದ. ನಂತರ ಅವನು ಕೈಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ, ತಲೆ ಬಾಗಿದ. ನಂತರ ಬಾಪೂ ಅವರ ಎಡಗಾಲಿನ ಹೆಬ್ಬರಳಿಗೆ ಅಗ್ನಿ ಸ್ಪರ್ಶ ಮಾಡಿದ. ಅಪಾರ ರೋದನದಿಂದ ಆಗಸ ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಸಿತು.

ರಾತ್ರಿ ಕಳೆದಿತ್ತು. ಬಾಪೂ ಅವರ ಪಂಚತತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಲೀನವಾಗಿದ್ದ ಶರೀರದ ಮೇಲೆ ನೀರನ್ನು ಚಿಮುಕಿಸಿದ ಸಂಬಂಧಿಕರು ದೇವದಾಸನ ಮನೆಗೆ ಮರಳಿ ಬಂದಿದ್ದರು. ಎಲ್ಲರೂ ಮೌನ ವಹಿಸಿದ್ದರು, ಯಾರ ಬಾಯಿಯಿಂದಲೂ ಶಬ್ದಗಳು ಹೊರಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ವಾತಾವರಣ ಮೂಕವಾದಂತಿತ್ತು. ಮೈಸೂರಿನಿಂದ ಬಾಪೂ ಅವರ ಅಂತಿಮ ಯಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಲು ಬಂದಿದ್ದ ಸರಸ್ವತಿ ಬರುವುದು ತಡವಾಗಿತ್ತು. ಅಗ್ನಿ ಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿ ಎಲ್ಲರೂ ಮನೆಗೆ ಬಂದಾಗ ಸರಸ್ವತಿ ದೇವದಾಸನ ಮನೆಗೆ ಬಂದಿದ್ದಳು. ಸರಸ್ವತಿ ಹಿರಿಯರ ನಡುವೆ ಸುಳಿಡಾಡುತ್ತಾ ಸ್ಮಶಾನಯಾತ್ರೆಯ ಸಮಾಚಾರವನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಾ ಕಣ್ಣೀರು ಸುರಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು. ಆಗಲೇ ಅಕಸ್ಮಾತ್ ಕೋಣೆಯ ಬಾಗಿಲ ಬಳಿ, ತುಂಬಾ ದಣೆದ, ರೋಗಗ್ರಸ್ತನಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದ ವೃದ್ಧನೊಬ್ಬ ತನ್ನ ಬಗಲಲ್ಲಿ ಪೊಟ್ಟಣವೊಂದನ್ನು ಹಿಡಿದು ಎದುರಾದ. ಸರಸ್ವತಿ ಬೆರಗಾಗಿ ನೋಡಿದಳು. ಆ ವೃದ್ಧ ಹರಿಲಾಲನಾಗಿದ್ದ. ಅವಳು ಓಡಿ ಬಂದು ಮಾವನ ಚರಣಗಳಲ್ಲಿ ತಲೆಯಿಟ್ಟು ನಮಸ್ಕರಿಸಿದಳು. ಹರಿಲಾಲ ಅವಳ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕೈಯಿಟ್ಟ. ನಂತರ

ಆಯಾಸದಿಂದಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದ ಕುರ್ಚಿಯಲ್ಲಿ ಕೂತ.

'ಸರೂ!' ಹರಿಲಾಲ ಸ್ವಲ್ಪ ತಡೆದು ಸೊಸೆಗೆ ಹೇಳಿದ, 'ನನ್ನ ಈ ಕರ್ಚಿಪು ಮತ್ತು ಜಾಕೇಟ್ ತುಂಬಾ ಕೊಳಕಾಗಿವೆ, ಇವುಗಳನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಒಗೆದು ಸ್ವಚ್ಛ ಮಾಡು, ಮಗಳೇ.'

ಸರಸ್ವತಿ ಮತ್ತೆ ಬೆರಗಾಗಿ ನೋಡುತ್ತಾ ನಿಂತಳು. ಹರಿಲಾಲ ತುಂಬಾ ದುರ್ಬಲನಾಗಿದ್ದ. ಅವನ ದವಡೆಯ ಎಲುಬುಗಳು ಹೊರ ಬಂದಿದ್ದವು. ಹರಿಲಾಲ ಸರಸ್ವತಿಗೆ ಕೊಳಕು ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು. ಸರಸ್ವತಿ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಸ್ವಚ್ಛ ಮಾಡಲು ಹೋದಳು. ಹರಿಲಾಲ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಗೋಡೆಗೊರಗಿ, ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಒಟಿಯಾಗಿ ಕೂತ. ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಿನ ನಂತರ ಸರಸ್ವತಿ ಮರಳಿ ಬಂದಾಗ ಅಲ್ಲಿ ಹರಿಲಾಲ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಅವಳು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ವಿಚಾರಿಸಿದಾಗ, ದೇವದಾಸರು ಅವರನ್ನು ತಮ್ಮ ಕೋಣೆಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿರುವ ವಿಷಯ ತಿಳಿಯಿತು. ಅವಳು ಮಾವನ ಊಟದ ಬಗ್ಗೆ ವಿಚಾರಿಸಲು ದೇವದಾಸನ ಕೋಣೆಗೆ ಹೋದಳು. ಬಾಗಿಲು ಮುಚ್ಚಿತ್ತು. ಅವಳಿಗೆ ವಿಚಿತ್ರವೆಂದು ತೋರಿತು. ಈ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ದಣೆದ ಹರಿಲಾಲರನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ, ಬಾಗಿಲು ಮುಚ್ಚಿ ಏನು ಮಾಡುತ್ತಿರಬೇಕು? ಅವಳಿಗೆ ಅರ್ಥವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಹರಿಲಾಲರನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಅವರು ಇನ್ನೂ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿದಂತೆ ತೋರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಬಹುಶಃ ಅವರು ಅನೇಕ ದಿನಗಳಿಂದ ಚಹಾವನ್ನೂ ಕುಡಿದಿರಲಾರರು. ಇಂಥ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಅವರನ್ನು ದೇವದಾಸರು ಯಾಕೆ ದೂರಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ದರು?

ಅವಳು ಮೆಲ್ಲನೆ ದೇವದಾಸನ ಕೋಣೆಯ ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಕಿವಿಗೊಟ್ಟು ಕೇಳಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದಳು. ಒಳಗಿನಿಂದ ದೇವದಾಸನ ದರ್ಪದ ಧ್ವನಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಆಗಾಗ ಹರಿಲಾಲನ ಹತ್ತಿಕ್ಕಿದ ಧ್ವನಿ ಸಹ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಬಹುತೇಕ ದೇವದಾಸರೇ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಯಾವುದೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ವಿಷಯ ಗಂಭೀರವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಸರಸ್ವತಿಗೆ ಅನ್ನಿಸಿತು.

ಅಕಸ್ಮಾತ್ ಸರಸ್ವತಿಗೆ ಭಯವಾಯಿತು.